

Van woonhuis tot Diaconiehuis

Jan Morren

*H*ET GEBOUW TORENSTRAAT 2 WAS VAN OORSPRONG HET DIACONIEHUIS in het dorp Velsen. Hier werden in vroeger dagen wezen en ouden van dagen ondergebracht. Maar de geschiedenis van de plaats waar dit diaconiehuis werd gebouwd gaat verder terug. Oorspronkelijk stond hier aan het einde van de 16e eeuw een woonhuis. Dit woonhuis en het Diaconiehuis kennen een interessante geschiedenis. Ten zuiden van het huis stroomde de eeuwen oude Engelmundusbeek die hier niet meer is terug te vinden. We nemen u van af het einde van de 16e eeuw mee door de tijd.

Het woonhuis aan de Egmondsbeek of Engelmontsbeek en het gemeene voetpat

De vroegst bekende eigenaar van het huis was Aerent Hendricxzoon die in 1592 eigenaar was van de herberg 't Roode Hart, nu bekend als het Rode Hert op de hoek van de huidige Zuiderdorpstraat en de Torenstraat in het dorp Velsen. Hij bezat daarnaast een huis dat stond op een perceel aan de Egmondsbeek en het gemeene voetpat dat lag ten zuiden van de herberg. Het voetpad was later bekend als het Haerlemmervoetpat en heet nu de Torenstraat. De Egmondsbeek is de latere Engelmundusbeek. Het perceel was met een heining afgescheiden van het erf bij het Roode Hart. Dat huis moest een vrije osendrop houden tussen zijn huis en de herberg, dit was een ruimte tussen twee huizen waar het regenwater dat van het dak afstroomde kon neervallen en weg kon stromen. In dit huis zal Aerent Hendricxzoon gewoond hebben. Ook bezat hij een perceel grond waarop een huis was gebouwd door de pachter van de grond. Dit stond op de hoek van de huidige Zuiderdorpstraat en de Meervlietstraat.¹ In 1596 was Mathijs Pieterzoon de eerstvolgende bekende eigenaar van het huis ten zuiden van de herberg. In 1618 is het huis in bezit van Pieter Matthijszoon Heringa, een publiek notaris in Monnikendam. Op basis van het patroniem kan hij een zoon zijn van de hiervoor genoemde Mathijs Pieterszoon en had hij het huis in erve verkregen. Gezien zijn beroep zal zijn vader welgesteld zijn geweest.² Mathijs verkocht dit huis in 1618 aan Joost Jans die bode was in Velsen. Een bode was meestal ook gerechtsbode en zijn functie was mogelijk gekoppeld aan de Dingstal bij de Herberg het Roode

¹ NHA. ORA. Velsen inv. nr. 955 fo. 50.

² NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 955 fo. 234, 262 en inv. 956 fo. 43v.

Hart waar recht werd gesproken. Het huis werd omschreven als een huis met erf en geboomte en een plantagie die omheind was en lag aan de Engelmontsbeek of Engelmundusbeek. Op het erf stonden ooftbomen die een boomgaard vormden. In het noorden lag de bezitting van Cornelis Garrebrantzoon, de waard in 't Roodehart; in het oosten lagen de bezittingen van de weduwe van Jan Pauwel en haar kinderen; in het westen lag het Gemeene voetpad en in het zuiden stroomde de Engelmontsbeek. Deze begrenzingen geven exact de plaats aan waar nu het voormalige weeshuis van Velsen staat. Het geheel werd verkocht voor 400 Carolus gulden. Uit de verkoopsom en de omschrijving is af te leiden dat het een riant huis was. Bij de verkoop werd als conditie gesteld dat het huis een vrije osendrop moest houden en dat niet tegen de gevel van het Roode Hart mocht worden gebouwd. Wel mocht er aan dit huis geankerd worden.³

Joost Janszoon hield het huis in bezit tot 1625. Hij verkocht het toen aan Harmen Willemzoon van Oosthooren die pas in Velsen woonde. De beschrijving van het huis was gelijklopend aan die in 1618. Joost Janszoon had de aankoopsom nog steeds niet afbetaald want op het huis ruiste nog een last van 200 Carolus gulden ten name van de weduwe van de intussen overleden Pieter Mathijs Heringa, de hiervoor genoemde vorige eigenaar. De koopsom bedroeg 307 gulden.⁴

Harmen Willemzoon hield het huis niet lang in bezit, in 1630 verkocht hij het aan Cornelis Garbrantszoon Haesen de toenmalige eigenaar van de herberg 't Roode Hart. Hij betaalde 300 gulden voor het huis. De beschrijving van het huis bleef nagenoeg gelijk.⁵

De verdere geschiedenis van het huis ten zuiden van de herberg

Bij het volgen van de geschiedenis van de herberg 't Roode Hart is af te leiden dat het huis ten zuiden van de herberg overgaat naar Machteld Cornelis, de dochter van Cornelis Garbrantszoon Haesen. Zij was getrouwd met Cornelis Engelse de Boer die via zijn vrouw eigenaar werd van het huis. In 1668 kocht Cornelis Engelse een huis dat lag tussen de Herberg en de Heerenwech dat na zijn overlijden voor 1675 overging naar zijn weduwe. Op basis van de begrenzingen van de omliggende panden ging het huis ten zuiden van de herberg over naar Wulbert Ariaens die ook Wolbrant Ariaense werd genoemd. Hij was getrouwd met Grietie Cornelis die op basis van het patroniem de dochter kan zijn van Cornelis Engelse de Boer. Na het overlijden van Wolbrant tussen 1672 en 1675 kwam het huis toe aan zijn weduwe. Daarna is in de archieven het spoor van het eigendom tot 1700 niet te volgen. In 1700 waren de erfgenamen van Pieter Zegerts of Zegersen de eigenaren van het huis. Dit waren Hendrik en Pieterella Zegers en Adrian Tessenach. Zij verkochten het huis voor 350 gulden aan de Diaconie van de Gereformeerde kerk in Velsen, de huidige Engelmunduskerk.⁶

3 NHA. ORA Velsen, inv. nr. 958 fo. 130.

4 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 959 fo. 118v.

5 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 959 fo. 18v.

6 NHA. ORA. Velsen, inv. nr. 920 fo. 640 en inv. nr. 965 fo. 213v.

In bezit van de Diaconie

Het huis zou de gehele 18e eeuw in het bezit van de Diaconie van de Gereformeerde kerk blijven. In de verpondingsregisters werd het huis vermeld onder nummer 164. De Diaconie ging het huis gebruiken voor het onderbrengen van armlastige bewoners in Velsen. Op de brandweerkaart van het dorp werd het huis weergegeven als een pand in L-vorm dat grensde aan de Engelmundusbeek en het Haarlemervoetpad, voorheen het Gemeene voetpad. In 1767 liet de Diaconie het huis slopen en op dezelfde plaats een nieuw Diaconiehuis voor oude mannen en vrouwen en kinderhuis bouwen.⁷

De bouw van het nieuwe Diaconiehuis

Tot de bouw van het Diaconiehuis was besloten op de vergadering van de kerkenraad in 1765. Dit werd gedaan in navolging van de oprichting zo'n huis in andere plaatsen. In een dergelijk huis kon aan alle armen, zowel oud als jong, man of vrouw een beter verblijf geboden worden. Tevens kon de hulpbehoevende jeugd, zoals wezen die nu door heel de gemeente woonden, op één plaats ondergebracht worden. Ze woonden toen vaak ver van kerk en school en konden nu door tucht gedwongen worden stipter onderwijs te volgen en de kerkdiensten bij te wonen. Ook kon gemakkelijker worden gecontroleerd of de verstrekte kleding werd gebruikt en onderhouden. Voor de diaconie kon het het voordeel opleveren dat beter toezicht gehouden kon worden op de besteding van het geld dat aan de armenzorg werd uitgegeven. Een ander voordeel was dat op een armen- en weeshuis geen belasting werd geheven op het bezit van onroerend goed en nodige levensmiddelen voor de armen en de wezen in het tehuis. Ook werd nagegaan of met de armenmeesters van de algemene armen een regeling kon worden getroffen om ook de armen die onder toezicht en voor rekening van het gemeentebestuur kwamen in het tehuis te plaatsen. Volgens de kerkenraad kon zo het diaconiehuis financieel van de grond komen. In 1766 ging een commissie van de kerkenraad naar Amstelveen om daar het pas opgerichte diaconiehuis te bezichtigen en van de bevindingen aldaar rapport op te maken.

Het dorp Velsen in 1760.
1 Het oude Diaconiehuis,
2 de Engelmundusbeek,
3 Het Haarlemervoetpad,
4 Het Roode Hert,
5 De Gereformeerde kerk,
6 de Heerenwech.
J. Morren naar de brandweerkaart uit 1760.
Origineel Noord-Hollands Archief, de Beeldbank.

Aan de Vrouwe van Velsen en Santpoort, Maria Margaretha Corver, werd kennis gegeven van het voornemen en gevraagd of zij toestemming wilde geven. Dit werd door haar welwillend toegestaan. Uit het onderzoek van de commissie bleek dat niets in de weg stond om bij de Edele Groot Mogende in Den Haag een verzoek in te dienen om toestemming te krijgen voor de oprichting van het diaconiehuis. In het verzoek werd voorgesteld om vrijgesteld te worden van de belastingen op onroerend goed, de toenmalige ordinariis (gewone) en extraordinariis verpondingen (belasting) en van al hetgeen in huis werd geconsumeerd. De vrouwe van Velsen en Santpoort kwam op het idee om een gedeelte van de hofstede 's Gravenlust die stond op de plaats van het voormalige raadhuis aan de huidige Torenstraat, aan te kopen en dit in te richten als Diaconie Armen Weeshuis. Daarbij bood zij aan om zonder rente het geld, benodigd voor de aankoop en de verbouwing, voor te schieten. Hoogst persoonlijk ging zij het gebouw in ogenschouw nemen, hierbij vergezeld door de predikant Johan van der Sluijs en het kerkenraadslid Barent Kromhout. De laatste was meester timmerman in het dorp Velsen en eigenaar van 's Gravenlust. Hij bood aan om het gebouw

⁷ NHA. Ambachtsbestuur van Velsen, de verpondingen, inv. nr. 113 t/m 118.

Het diaconiehuis in 1930 met aangebouwde schuur. Foto Noord-Hollands Archief, de Beeldbank.

voor 3000 gulden te verkopen mits hij de verbouwing mocht doen. De predikant bracht dit bod in de kerkenraadsvergadering waarin echter werd besloten om op de plaats van het oude kleine diaconiehuis en de tuin bij de Velserbeek ten zuiden van het huis, dat sinds 1700 aan de diaconie toebehoorde, het nieuwe diaconiehuis te bouwen. De Engelmundusbeek werd in die tijd de Velserbeek genoemd. Het oude huis was vervallen en verzwakt en kon niet zonder het maken van grote kosten in stand gehouden worden. De Vrouwe van Velsen en Santpoort werd van dit besluit op de hoogte gebracht en bedankt voor haar edelmoedige aanbod.

Nog in 1766 werd door de Staten van Holland en Westfriesland het octrooi verleend voor het bouwen van het diaconiehuis. De beide elkaar beconcurrerende timmermansbazen in het dorp Velsen, Barend Kromhout en Jacob Gaaijkema, kregen ieder de opdracht om een bouwplan in te dienen met een kostenberekening. In 1767 dienden zij hun ontwerpen in bij de kerkenraad. Over de inpassing van het oude diaconiehuis in het nieuwe huis bestond tussen de beide ontwerpen een verschil van mening en dit leidde tot lange debatten. Om verder uitstel te voorkomen besloot de kerkenraad met meerderheid om het oude diaconiehuis af te breken en het sloopmateriaal te gebruiken voor het maken van een turf- en houtschuur met daarbij een was- en slachthuis. Dit volgens het voorstel van Jacob Gaaijkema. De uitvoering van het besluit werd opgedragen aan de diakenen. De bestekken en het ontwerp werden voorgelegd aan een neutraal persoon, de architect Jan Smit uit Amsterdam. Hij moest beoordelen welk ontwerp het beste was. Dit werd na enige aanpassing het ontwerp van Jacob Gaaijkema. Aan Barent Kromhout werd gevraagd of hij van het goedgekeurde bestek meerdere exemplaren wilde overschrijven. Dit weigerde hij omdat hij ontstemd was over het feit dat de aanbesteding niet openbaar had plaatsgevonden. De kerkenraad legde de opmerking naast zich neer en gunde het gehele werk aan Jacob Gaaijkema ondanks het feit dat Barend Kromhout voor het laagste bedrag ingeschreven had. De kerkenraad oordeelde dat het werk niet bij de laagste inschrijver uitbesteed moest worden omdat men bij de laagste inschrijver geen goed werk verwachtte. Schijnbaar was Jacob Gaaijkema wat verlegen met de zaak omdat hij ook, even als Barend Kromhout, kerkenraadslid was en zich daarom bevoordeeld voelde. Hij bood aan om het diaconiehuis te bouwen zonder winstoogmerk, dus alleen voor de materiaal- en de personeelskosten. Hij bedong bij het afronden van het werk

De achterzijde van het diaconiehuis in 1981.
Foto Noord-Hollands Archief, de Beeldbank.

een *douseur* van 300 gulden voor onder andere zijn toezicht en de rente op het voorgeschoten geld tijdens de bouw. Maar als de kerkenraad bezwaren toonde zou hij het geld schenken aan de armen van de Diaconie.

Zo viste Barend Kromhout achter het net en hij zal met ongenoegen alles ondergaan hebben. Jacob Gaijkema ging voortvarend aan de slag om de klus te klaren.

Aan de kerkmeesters verzocht hij of voor rekening van de diaconie langs de Velserbeek, die liep tussen de grond waar het diaconiehuis werd gebouwd en het kerkhof bij de kerk, een muur gemetseld kon worden. Verder het maken van een stenenheul (duiker) in de beek en een hekwerk met een openslaand hek of poort aan het zuiden van de beek. Dit om hout en andere benodigdheden naar het diaconiehuis te kunnen brengen. De kerkmeesters gingen akkoord onder voorbehoud dat schout en schepenen hiermee akkoord zouden gaan. Deze goedkeuring werd verkregen onder het voorbehoud dat er in de te maken duiker maatregelen werden genomen om verstopping te voorkomen. Ten tweede werd voorgeschreven dat de brandput ten dienste van de brandspuit, die lag op de grond van de diaconie, verplaatst moest worden naar het dorpsplein voor het rechthuis. De vrouwe van Velsen en Santpoort gaf voor de bouw een renteloze lening van 10.000 gulden. Jaarlijks moest 1000 gulden worden afgelost. In 1769 kwam het diaconiehuis gereed. In het korbeel (dakspant) op de oostelijke zolder staat ingekrast het jaartal 1768 met daar bij de letters EV. Deze letters zijn niet in relatie te brengen met Jacob Gaijkema. De enige naam die in de Doop, Trouw en Begraafboeken van Velsen is te vinden, waarvan de begin letters van de voor en achternaam relateren met deze letters, is Engel de Vos. Hij werd in 1763 ingeschreven als lidmaat van de Gereformeerde kerk in Velsen en woonde op het Prinsbosch. Dit was de hofstede De Kruidberg die later bij de Hofstede Duin en Berg werd gevoegd om het huidige Duin en Kruidberg te vormen. Mogelijk was hij een zoon van een personeelslid dat op de Kruidberg werkte en was hij bij Jacob Gaijkema in dienst als timmerman.⁸

Het merkteken EV 1768 op het korbeel in de oostelijke zolder.
Foto J. Morren 2017.

⁸ Rolle Siebe, NHA. *Historisch onderzoek Kerkplein 7*, 1982.
Rolle Siebe, *Het diaconie- weeshuis 1769 tot 1936, Een kerk en een handvol huizen*, 1973, blz. 73 t/m 77.

De exploitatie van het Diaconiehuis

Voor de opening van het diaconiehuis maakte de kerkenraad een reglement en instructie waarin het werd omschreven als het Nieuw Gebouwde Diaconie Weeshuys te Velsen. Een ieder die het aanging moest zich daar stipt naar gedragen. Het gold ten eerste voor de regenten, ten tweede voor de huisvader en -moeder en als laatste voor de inwonende armen en wezen. In dit reglement was een spijjslijst opgenomen die het volgende vermeldde:

'Lijste van 't geen 't Weeshuis tot Velsen zal moeten worden geschapt, ende alzo dienen voor de Vader ende Moeder om Zich daar na te reguleren.

Sondag

’s Middags .. Merritjes (inhoudsmaat) gort met ½ pond Boter ende 2 pinten (een maat voor natte waren) soetemelk daar over.

’s Avonds .. Mingelen (een maat voor natte waren) soetemelk met .. pond Rijst daarin gekookt.

Maandag

’s Middags 3 Merritjes grauwe erten met .. pond Vet daarover.

’s Avonds 6 mingelen karnmelk met ..merritjes gort daar in gekookt, ende 1½ pond stroop daar doorgeroert.

Dinsdag

’s Middags ..Merritjes Boekende gort met ..mingelen karnmelk, ende ..pond stroop daarover.

’s Avonds 6 Mingelen soetemelk met ..merritjes gort daarin gekookt.

Woensdag

’s Middags 3 Merritjes Witte boonen met ½ pond Boter ende 1½ pinthe azijn daar over.

’s Avonds 6 Mingelen karnemelk met ..merritjes meel gekookt ende 1½ pond stroop daar doorgeroert.

Donderdag

’s Middags 3 Merritjes groen erten met spek gekookt.

’s Avonds 6 Mingelen soetemelk ..pond Rijst daar in gekookt.

Vrijdag

’s Middags ..Merritjes gort met ½ pond Boter ende 2 pinten soetemelk daarover. N.B. Ofwel iets anders dat ieder week nader zal worden gereguleert.

’s Avonds 6 Mingelen karnmelk met ..merritjes gort daar in gekookt, ende 1½ pond stroop daar doorgeroert.

Zaterdag

’s Middags 3 Merritjes Witte Boonen, met ½ pond Boter ende 1½ pond Botger ende 1½ pintje Azijn daarover.

’s Avonds 6 Mingelen soetemelk met ..merritjes gort daar in gekookt.

De quantiteit van al het bovenstaande kan ende zal worden verandert, na Rato, dat er Personen moeten eeten.

Het voormalig stroomgebied van de Engelmundusbeek door het dorp Velsen in 1975.
Foto Noord-Hollands Archief, de Beeldbank.

Het broodeten in de morgen was kennelijk zo vanzelfsprekend dat dit niet in de lijst was opgenomen. Bladgroente en vlees waren in het menu niet opgenomen. De predikant, de diakenen en hun vrouwen zouden als regenten en regentessen optreden. Ook werden er regels opgesteld voor de opname van de kinderen, die in het kort luiden als volgt;

Zij worden gekleed in uniformen ten laste van de diaconie.

Eten, drinken, bed, kleding en christelijke opvoeding volgens reglement Diaconiehuis.

Kosten voor de ziekenzorg zijn voor de aalmoesmeesters.

De aalmoesmeesters mogen toezicht houden op de kinderen in het weeshuis.

De kinderen mogen buiten het huis een ambacht of handwerk leren.

Per kind wordt door de aalmoesmeesters 100 gulden per jaar betaald aan de diaconie.

Bij 25 jarige leeftijd of eerder mogen de kinderen die in staat zijn de eigen kost te verdienen het huis verlaten voor een eigen bestaan.

In het kort nog enkel delen uit het Regelement voor het Diaconie-Weeshuis, Velsen, uit de 18e eeuw.

Uit het midden van de Grootte kerkenraad vormen aangestelde regenten en de predikant het dagelijks bestuur.

Zaken die beter door vrouwen kunnen worden gedaan worden bestuurd door de regentessen, dit zijn de vrouwen van de regenten en de predikant.

De regenten en regentessen zullen als rechtgeaarde vaders en moeders alles doen ten nutte van het huisgezin, en ook in het bijzonder het toezicht op de opvoeding van de kinderen die in het huis verblijven. Zij moeten er naar streven deze bestuursposen uit liefde of als ereposen vervullen, zonder enige beloning daarvoor te begeren.

Door de kerkenraad wordt een vader en moeder aangesteld. Hun traktement is 175 gulden per jaar inclusief kost en inwoning.

Behandeling van de zieke kinderen moet plaats vinden door een chirugijn (dokter).

Enz.

Er was daarnaast een instructie voor de binnenvader en -moeder.

Deze hadden vrij een kamer, kost, bier, bewassing, vuur, licht en bij ziekte medicijnen.

In totaal waren er 56 artikelen. Daarnaast was er nog een instructie voor de dagelijkse zaken in het huis, met in totaal 28 artikelen.

De kleding voor jong en oud bestond uit een uniform van bruin Amsterdams laken met op de mouw het wapen van Velsen. Daarnaast moesten de armen en wezen die voor rekening van de algemene of schaalarmenmeesters waren opgenomen ter onderscheiding een "S" aanbrengen, ten teken dat zij tot de schaalarmen behoorde. Iedereen kreeg eerst één pak dat in de loop van de tijd aangevuld werd met een zondags pak. De kleding die zij droegen bij binnenkomst zou indien mogelijk als ondergoed worden gebruikt. De rest werd verkocht.

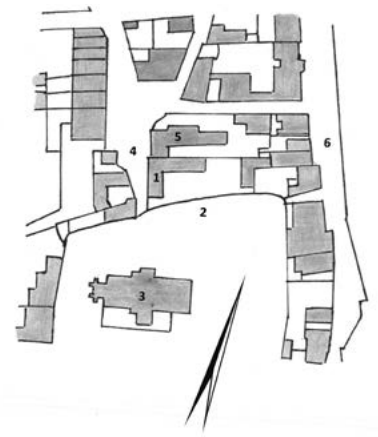
Niet alle armen stonden te trappelen om in het huis te worden opgenomen. Diverse verzoeken om buiten het huis te mogen wonen werden zonder pardon afgewezen.

De eerste vader en moeder waren Jacobus de Koning en zijn vrouw, zij begonnen voor 125 gulden per jaar. In het eerste jaar werden 24 personen, zowel jong als oud, opgenomen. Hieronder 21 zogenaamde diaconie-armen waarvan de verblijfskosten werden betaald door de diaconie van de kerk, één arme voor de gezamenlijke rekening van de diaconie en de algemene schaalarmen meesters, en twee zogenaamde schaalarmen voor rekening van de algemene schaalarmenmeesters.⁹

Tijdens de Bataafse Republiek werd er een nieuw uitvoerig reglement voor het Diaconiehuis vastgesteld. In 1805 werd de vrijstelling van belasting opgeheven voor het diaconiehuis. Slechts met veel moeite kon toen de exploitatie van het huis voortgezet worden. Na de Franse overheersing werd de belastingvrijstelling opnieuw ingevoerd en behoorde dit probleem tot het verleden.

In 1832 staat het huis in het kadaster geregistreerd als weeshuis, sectie H perceel 219. De eigenaar is de Diaconie der Gereformeerde gemeente in Velsen. Maar de omschrijving weeshuis is niet volledig want er werden ook arme mannen en vrouwen opgenomen. In 1836 werd opnieuw een reglement vastgesteld dat later incidenteel werd gewijzigd of aangevuld.

De aanstelling van regentessen voor het huis werd in 1895 gewijzigd, zij werden benoemd door de kerkenraad en nu kwamen niet meer alleen de vrouwen van de kerkraadsleden daarvoor in aanmerking maar ook andere vrouwen. Na 1900 werd de verzorging van kinderen beëindigd wat zijn beslag kreeg in het reglement dat werd opgesteld in 1895. Hierin werd bepaald dat alleen meerderjarige personen in het huis werden opgenomen. De aanduiding weeshuis verviel toen ook. In 1928 volgde er een nieuw reglement dat betiteld werd als het reglement voor "Het tehuis voor ouden van dagen der Ned. Herv. Gemeente te Velsen". Hiervan enkele artikelen;

Het Diaconiehuis en omgeving in 1832.

- 1 Het Diaconiehuis,
- 2 Het stroomgebied van de Engelmundusbeek,
- 3 De Gereformeerde kerk,
- 4 Het Haerlemmervoetpad,
- 5 Het Roode Hert,
- 6 De Heerenwech.

J. Morren, naar kadastraal minuutplan uit 1832.

⁹ NHA. Het archief van de Hervormde gemeente Velsen-Zuid, 1393-1975, inv. nr. 355.

Rolle Siebe, NHA. *Historisch onderzoek Kerkplein 7*, 1982.

Rolle Siebe, *Het diaconie- weeshuis 1769 tot 1936, Een kerk en een handvol huizen*, 1973, blz. 73 t/m 77.

Het diaconiehuis in 1932.
 Afbeelding Noord-Hollands Archief, de
 Beeldbank.

Art. 1

De vader en moeder van het tehuis voor ouden van dagen der Ned. Herv. Gemeente te Velsen worden door de kerkeraad benoemd, om in dit huis alle plichten van Christelijke ouders te vervullen.

Art. 4

De predikant of één der ouderlingen heeft de zorg voor de geestelijke behoeften van de ouden van dagen, terwijl als regel de vader des morgens, middags en savonds in de huishoudelijke Godsdiens oefening zal voorgaan.

Art. 10

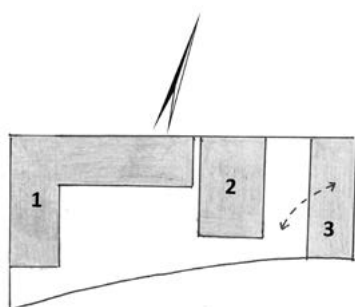
De voeding zal bestaan uit; 7 uur koffie of thee, 8 uur ontbijt, 11 uur koffie, 12 uur middageten (waarbij 3 x per week vleesch of spek), 15 uur thee, 17 uur brood, 19 uur koffie, 21 uur pap. Rantsoen vlees of spek is 1½ ons per keer en per hoofd brood en aardappelen naar genoegen. Alle eetwaren moeten naar oordeel van de diakenen of regentessen van goede kwaliteit zijn. Van deze regeling kan in overleg met voornoemde worden afgeweken.

Art. 19

De personen, die in het tehuis worden opgenomen, treden het huis binnen onder de uitdrukkelijke voorwaarden, dat alles wat zij bezitten of gedurende het verblijf in het huis ontvangen, vervalt aan het huis, zodat de verpleegde geen recht hebben iets te verkopen, te verpanden, weg te geven, of bij versterf te legateren. Enz. Wie het huis verlaat heeft enkel recht op een stel onder en boven kleren.

De situatie in 1861.

- 1 Het Diaconiehuis
 - 2 De bewaarschool,
 - 3 de bebouwing op de plaats van de Diaconie huisjes gebouwd in 1875.
- J. Morren, naar een kadastrale wijzigingstekening.

Financieel waren de opgenomen ouderen totaal afhankelijk van de diaconie. Dat werd toen volledig geaccepteerd, want AOW bestond toen nog niet en pensioenvoorzieningen waren er nog maar mondjesmaat. Dat het er in sommige gevallen wel was blijkt uit de aanstelling van de vader en moeder in 1925. Toen werden aangesteld de heer en mevrouw A. Droger en Lijntje Maria Drooger van der Maat. Het salaris was 750 gulden per jaar. Bij 65 jaar kregen zij een pensioen van 8 gulden per week. Zij kregen voor eigen gebruik in het huis de beschikking over twee kamers, een zit- en een slaapkamer. Zij kregen gratis verwarming, licht en geneeskundige behandeling. Verder hoefden zij geen belasting te betalen.

Het voormalig Diaconiehuis in 2016.
Foto J. Morren.

In deze tijd werd in de vergadering van regentessen besproken wat werd aangeschaft aan kleding en huishoudelijk inventaris. Zorgvuldig werd ieder jaar de exploitatierekening bijgehouden. Een kort overzicht;

1927 totaal f 4349,29, inclusief het batig saldo van f 75,76.

1933 totaal f 5490,33, inclusief het batig saldo van f 131,60.

1934 totaal f 4735,91, nadelig saldo f 250,39.

1935 totaal f 3819,80, inclusief het batig saldo van f 402,98.

Men had dus wel eens een tekort, maar dit kon opgevangen worden met de batige sadi uit andere jaren.¹⁰

De kerkelijke gemeente groeide in die tijd aanzienlijk door de uitbreiding van Velseroord, het huidige IJmuiden-Oost. In 1927 werd dan ook besloten om de Nederlands Hervormde gemeente Velsen op te splitsen, namelijk in Velsen en Velseroord. De kerkelijke goederen werden gescheiden over deze beide gemeenten met uitzondering van het Diaconiehuis. Dit werd onverdeeld toebedeeld aan de gemeente in Velsen en er werd een regeling tussen de beide gemeenten gemaakt betreffende de exploitatie van het huis. Hieraan lag de overweging van de afge-

¹⁰ NHA. Kadaster Velsen, art. 55 reeks 2, art. 213 reeks 1 en 2, art. 4948, 10586, 17898 en 19296.
Rolle Siebe, *Het diaconie- weeshuis 1769 tot 1936, Een kerk en een handvol huizen*, 1973, blz. 73 t/m 77.
Rolle Siebe en Schaafsma Siem, *Een rondgang door het dorp, Een kerk en een handvol huizen*, 1973, blz. 152.
Rolle Siebe, NHA. *Historisch onderzoek Kerkplein 7*, 1982.

De bewoners van het Diaconiehuis met achteraan de vader en de moeder van het huis in de tuin, tegen de zijgevel van de bewaarschool, 1900-1920.

Ten aanzien van de kleding van de gealimenterden was besloten dat jong en oud een uniform moest dragen van bruin Amsterdams laken, met op de linkermouw het Velser wapen in de vorm van een wit lammetje. Bovendien moesten de gealimenterden, die op verzoek en voor rekening van de algemene of schaalarmmeesters in het diaconiehuis werden opgenomen, ter onderscheiding naast het wapen nog een "S" aanbrengen, ten teken dat zij tot de zogenaamde schaalarmen behoorden.

Op deze foto is daarvan niets te zien; de kledingvoorschriften uit de begintijd van het diaconiehuis zullen intussen aangepast zijn.

Foto; Noord-Hollands Archief, De Beeldbank, Beeldcollectie van de gemeente Velsen.

scheiden gemeente Velseroord ten grondslag dat men wilde delen in de verwachte winst bij een eventuele verkoop.

In 1935 besloot de kerkenraad wegens financiële tekorten binnen de Diaconie het diaconiehuis te sluiten. De heer en mevrouw Drooger zetten de exploitatie voort in eigen beheer in een pand aan de Stationsweg. Zij kregen de inventaris van het huis ter beschikking met uitzondering van de inventaris van de regentenkamer en een aantal andere zaken. Het diaconiehuis werd in gebruik genomen als kosterswoning, vergaderruimte en opslag van kerkmeublaar.¹¹

In gebruik voor kerkelijke doeleinden

De gemeente Velseroord, intussen omgedoopt tot de gemeente IJmuiden-Oost, stelde in 1947 geen belang meer in het voormalige diaconiehuis. Winst bij een eventuele verkoop werd niet meer verwacht. Bovendien was het gebouw geheel in gebruik bij de gemeente in Velsen. De beide kerkenraden verzochten dan ook aan het Classicaal Bestuur in Haarlem om met terugwerkende kracht per 1946 de onverdeeldheid op te heffen en het huis geheel toe te wijzen aan de kerkelijke gemeente in Velsen.¹²

In 1947 droeg de kerkenraad van de Hervormde gemeente in Velsen het gebouw om niet over aan de Kerkvoogdij van de gemeente in het dorp Velsen. De voorwaarden hierbij waren dat het gebouw niet aan derden zou mogen worden verkocht zonder overleg met de kerkenraad. De voormalige regentenkamer bleef ter beschikking van de kerkenraad, het onderhoud bleef bij de kerkvoogdij. Het gebouw mocht

11 NHA. Het archief van de Hervormde gemeente Velsen-Zuid, inv. nr. 113, 233, 238, 332, 333, 335 en 354.

NHA. Hyp. 4, deel nr. 1322, inv. nr. 8721 akte 84.

Rolle Siebe, *Het diaconie- weeshuis 1769 tot 1936, Een kerk en een handvol huizen*, 1973, blz. 73 t/m 77.

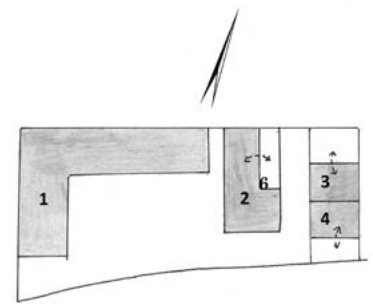
12 NHA. Hyp. 4, deel nr. 1910, inv. nr. 9309, akte 62.

bruikbaar gemaakt worden voor gemeentewerk en deels ingericht worden als woningen voor de koster en de hulpprediker. Het gemeentewerk bestond uit catechisatie, jeugdwerk, verenigingswerk en vergaderingen. In de architectuur van het gebouw mochten geen wijzigingen aangebracht worden zonder toestemming van het toenmalige Rijksbureau voor de Monumentenzorg.¹³

Na de aanvankelijke plannen wist de kerkgemeente een periode niet goed wat zij met het gebouw zouden gaan doen. In 1946 had de aannemer C.J. van Heijst al een offerte uitgebracht voor het verbouwen van het voormalige diaconiehuis. Er zou een jeugdlokaal, een kosterswoning, een woning voor de hulpprediker een kamer voor lessen, catechisatie of kleine bijeenkomsten komen. In het gebouw was een opkamer die ingericht zou worden als keuken. In 1947 werd deze verbouwing uitgesteld om dat de hulpprediker mogelijk een woning in Velsen-Noord kreeg. Daarna werd in 1949 het plan gewijzigd naar een verbouw tot twee woningen voor de koster en de hulpprediker. Maar in 1953 werden de plannen weer gewijzigd naar verbouw tot twee woningen voor ouden van dagen. Door B&W van Velsen werd hier toestemming voor gegeven, maar ook dit plan kwam niet van de grond.¹⁴

Op 1 januari 1957 werd er een Centrale Hervormde Gemeente IJmond opgericht waarin alle Hervormde wijkgemeenten in Velsen deelnamen. De organisatie bestond uit een Centrale Kerkenraad, een college van Diakenen en een College van Kerkvoogden. In deze organen zaten afgevaardigden van elke aangesloten wijkgemeente. Alle gebouwen in de wijkgemeenten kwamen te vallen onder de Centrale Hervormde Gemeente IJmond die kantoor hield in het voormalige Diaconiehuis. Maar deze samenwerking werd geen succes wat er toe leidde dat in 1965 de Centrale Gemeente IJmond werd opgeheven. Sinds 1959 was hier ook gehuisvest de "Regionale Kerkelijke Commissie" die bestond uit de acht ambtsdragers uit de deelnemende gemeenten. Maar hun activiteiten liepen een financieel tekort op van 10.000 gulden op een begroting van 35.000 gulden. Uiteindelijk werd ook deze commissie in 1965 geliquideerd.

Als derde werd in het gebouw gehuisvest de Stichting ten behoeve van het Regionaal Geestelijk, Maatschappelijk en Cultureel werk der Hervormde Gemeenten in het IJmondgebied. Deze werd opgericht in 1962 en deze kocht het voormalige Diaconiehuis van de Hervormde Gemeente voor 45.000 gulden. In 1961 waren er al plannen geweest om het gebouw te verkopen aan de gemeente Velsen. Dat ging niet door omdat op het gebouw een servituut rustte waardoor het altijd kerkelijk bezit moest blijven. In deze tijd werd gemeld dat in het gebouw een kosterswoning was ondergebracht. Maar ook de regionale stichting zag in 1965 zijn levenslicht eindigen. Alle gebouwen werden na het opheffen van de voornoemde instellingen weer toegewezen aan de betreffende kerkgemeente, zo ook het voormalige diaconiehuis. Nog in het zelfde jaar verkocht de Hervormde gemeente van Velsen-Zuid het gebouw aan de Stichting Bouwfonds "Trias". Deze stichting liet het gebouw restaureren en inwendig verbouwen. Kennelijk was het servituut dat het gebouw altijd kerkelijk bezit moest blijven opgeheven. De bovenverdieping kwam hierna in 1967 gebruik bij de loges van de Vrijmetselarij Trias en De Hoeksteen. De benedenverdieping werd verhuurd als kantoor- en vergaderruimte

De situatie na 1874.

- 1 Het Diaconiehuis,
 - 2 De verbouwde bewaarschool,
 - 3 en 4 de Diaconie huisjes, ook hier is aan verbouwd.
- J. Morren, naar een kadastrale wijzigingskaart uit 1874-1876.

13 NHA. Archief Hervormde Gemeente Velsen Velsen-Zuid, 1608-1964, inv. nr. 114 en het archief deel 1965-1968 inv. nr. 238.

14 NHA. Archief Hervormde Gemeente Velsen Velsen-Zuid, 1608-1964, inv. nr. 114.

voor een bedrijf. Voor de inwonende koster die het pand moest verlaten werd door de Hervormde gemeente een woning aangekocht in de Meervlietstraat 45.¹⁵

Tegenwoordig is de bovenverdieping in gebruik bij de loges van de Vrij Metselaars, De Hoeksteen en de Orde van Weefsters Vita Feminea Textura-Loge Vita Vera. De Vrijmetselaars zijn opgericht in 1717 te Engeland en sindsdien verspreid over de wereld. In Nederland schieten de Vrijmetselaars in 1730 hun wortels. De beweging heeft een oudere oorsprong. Bekend is de band met de Engelse en Schotse steenhouwersgilden vanuit de Middeleeuwen. Binnen de gemeenschap van de Vrijmetselarij wordt gewerkt aan de mens om deze te veranderen, te verbeteren en geeft men aan ieder de mogelijkheid om tot meer kennis te komen, om te leren, om leren aan te voelen, om te leren delen met anderen en om te leren luisteren. Zij zijn discreet, hebben respect voor ieders leertempo, zijn verdraagzaam en tonen wederzijds respect. Zij is geen kerk, school, hangt geen doctrine aan en kent geen dogma's. De ruimte waar de vrijmetselaars samen komen bestaat uit een voorhof en een tempel. In de voorhof worden de lezingen gehouden en in de tempel worden de ceremonies uitgevoerd. Elke loge heeft een voorzittend meester, een secretaris en een redenaar. Verder zijn er nog andere bestuursfuncties, zoals penningmeester. Verder kennen zij graden, men kan van leerling opklimmen tot gezel en uiteindelijk tot meester. Het logo van de Vrijmetselarij kent de passer en de winkelhaak, eertijds de hulpmiddelen van een metselaar. Er is nog veel meer te vertellen over de Vrijmetselarij maar dit zou te ver gaan in het kader van dit verhaal.¹⁶

De belastingvrijdom werd in 1940 opgeheven en is voor zover bekend niet meer teruggekeerd. In 1961 werd het bij de gemeente Velsen duidelijk dat het gebouw geen functie meer ging vervullen in het kader van de Armenwet uit 1854. Het gebouw viel niet meer onder de diaconie. Het gebouw werd dan ook geschrapt van de lijst van instellingen van weldadigheid zoals bedoeld in artikel 3 van de Armenwet, waarin de armenzorg werd geregeld en het toezicht hierop. Het was een taak die grotendeels was toebedeeld aan de gemeenten en liefdadigheidsinstellingen. De Armenwet uit 1854 was voorafgegaan door een Armenwetje uit 1818 en werd herzien in 1912.¹⁷

Het voormalige Diaconiehuis is een fraai pand dat in grote mate bijdraagt aan het historische aanzicht in het dorp. Het is een Rijksmonument.

15 NHA. Archief Hervormde Gemeente Velsen Velsen-Zuid, 1393-1964 en 1608-1964, inv. nr.23. NHA. Archief Hervormde gemeente IJmuiden West, geen inv. nr. Rolle Siebe, *Het diaconie- weeshuis 1769 tot 1936; Een kerk en een handvol huizen*, 1973, blz. 73 t/m 77.

16 Website Wikipedia, Vrijmetselarij.

17 NHA. Kadaster Velsen, art. 5627. NHA. NHA. Archief Hervormde Gemeente Velsen Velsen-Zuid, 1608-1964, inv. nr.114. Website Wikipedia, Armenwet van 1854.

De voormalige bewaarschool in 2016.
Foto J. Morren.

De bewaarschool

Aan het Kerkplein 7, ten noorden van de Engelmunduskerk staat de voormalige bewaarschool, de oudste kleuterschool in Velsen. In 1860 werd een gedeelte van de grond bij het diaconiehuis in erfpacht uitgegeven aan William Henry Charles Bohlen. Op deze grond werd in dat jaar de Velserner Bewaarschool gebouwd in opdracht van Jonkheer Willem Boreel van Hoogelanden en vernoemde William Henry Charles Bohlen. In de voorgevel werd een hardstenen gedenksteen geplaatst met de tekst "Bewaarschool 1860". De bewaarschool kwam kadastraal op naam van de laatst genoemde te staan. De eerste woonde op de hofstede Waterland en de tweede was in dienst van de Verenigde Staten van Noord Amerika als kolonel. De naam Velserner Bewaarschool werd in 1866 veranderd in Sophia- Bewaarschool, een vernoeming naar Sophia Bohlen, de dochter van de heer Bohlen. De percelen werden opgesplitst. Het diaconiehuis kwam op perceel 931 te staan en de bewaarschool op perceel 932.¹⁸

Daarna volgde in 1875 opnieuw een splitsing en werden ten oosten van het diaconiehuis twee woningen met erf gebouwd. Het diaconiehuis kwam op perceel 1879 te staan en de twee woningen op de percelen 1880 en 1881. Deze woningen kwamen ook op naam van de diaconie en zullen verhuurd of ter beschikking gesteld zijn aan minder draagkrachtigen. In 1832 en in 1861 werd op deze plaats al een bebouwing weergegeven maar het is in de archieven niet te achterhalen wat deze bebouwing geweest is. In 1924 werd de naam van de school opnieuw gewijzigd, het werd toen de Maria Bewaarschool, vernoemd naar Maria Boreel die woonde op de buitenplaats Waterland in Velsen.

De school had aanvankelijk een rechthoekig bouwplan maar rond 1874 veranderde dit en kreeg de school een smaller achtergedeelte. Het achterste gedeelte zal afgebroken zijn en vervangen door een achteraanbouw met een mansardekap. We zien dan ook de beschrijving in het kadaster veranderen naar bewaarschool met een onderwijzerswoning. Het achterste deel zal de onderwijzerswoning geweest zijn.

Een klas met het onderwijzend personeel van de Maria Boreel Bewaarschool rond 1925. Genoemd worden onder meer Ot Schaap, Gerrit Molenaar, mej. Wijke, dhr. Lampers, de tweeling Bijvanck, mej. Luikman, Gerrit Verhoef, Gerit Jansen, Mien Groenveld, Wiep Visser, mej. Verhoef, Wim Droog, mej. (Jans?) Wijker, mej. Duineveld, Gilles Doesburg, Bart Doesburg, Nico Schoone, mej. Half, Roel de Gelder, Cor de Gelder, Jan Luntz.

Foto: Noord-Hollands Archief, de Beeldbank, Beeldcollectie van de gemeente Velsen.

¹⁸ NHA. Kadaster Velsen, art. 213 reek 1 en art. 592.

Website Openarch, geslacht Bohlen.

Rolle Siebe en Schaafsma Siem, *Een rondgang door het dorp, Een kerk en een handvol huizen*, 1973, blz. 152.

Links de voormalige Diaconie
woningen.
Foto Noord-Hollands archief, de
Beeldbank.

Een klassefoto van de Maria Boreel
bewaarschool uit 1955.
Foto Noord-Hollands Archief, de
Beeldbank.

Tot 1955 bleef het gebouw in gebruik als bewaar- of kleuterschool. In dit jaar kwam de nieuwe Maria Boreel kleuterschool in Driehuis gereed en werd de school in het dorp Velsen gesloten.¹⁹

Bij de oprichting van de Centrale Hervormde Gemeente IJmond in 1957 kwam ook de grond waarop de voormalige bewaarschool stond in eigendom van de centrale gemeente. Bij de opheffing van deze gemeente in 1965 kwam de grond weer toe aan de diaconie van de kerk in Velsen. In 1965 werd ook het erfpacht beëindigd van de grond waar de voormalige bewaarschool op stond en kwam ook het gebouw in volle eigendom van de diaconie. In 1961 had de Kerkvoogdij aan het kerkbestuur al verzocht om de bewaarschool op voordelige wijze te kopen en deze te bestemmen als kosterswoning en voor jeugdwerk. De aankoop door de diaconie werd in 1965 een feit. In de notulen van de diaconie werd in 1964 vermeld dat het gebouw al werd verhuurd aan een fotoclub en ook de bovenwoning werd verhuurd. In 1965 werd vermeld dat het gebouw de naam “De Ark” had gekregen en gebruikt werd door een jeugdclub.

Het gebouw had in die tijd te lijden van achterstallig onderhoud. In 1966 werd het dak hersteld. In 1978 kwam men tot de conclusie dat het niet langer verantwoord was om de jeugd in de Ark toe te laten omdat het gebouw bouwvallig was en niet brandveilig. Er werd een voorziening getroffen van 25.000 gulden maar uiteindelijk ging de renovatie die plaats vond in 1981 ongeveer 305.934 gulden kosten. Hierbij werd de gehele dakkap vervangen en een groot gedeelte van de vloeren. In deze tijd werd het gebouw verhuurd aan Sociëteit de Ark als jeugdgebouw. Ook werd er zondagsschool gehouden, Engelse les gegeven en vergaderingen gehouden door het wijkcomité.²⁰

De woningen ten oosten van de bewaarschool werden in 1957 ook op naam gesteld van de Diaconie der Centrale Gemeente IJmond te Velsen en vielen in 1965 weer terug aan de diaconie van de Hervormde gemeente in Velsen-Zuid.

19 NHA. Kadaster Velsen, art. 231, 729, 937 reeks 1 en 2, en 4949 reeks 2 en 3.
Rolle Siebe en Schaafsma Siem, *Een rondgang door het dorp, Een kerk en een handvol huizen*, 1973, blz.

20 NHA. Kadaster Velsen, art. 10586.
Archief Hervormde Gemeente Velsen-Zuid, 1965-1986, toegang 2340, inv. nr. 49, 50 en 51.

Nog steeds werden de woningen verhuurd, van voor 1952 aan H. Klepper die de beide woningen in gebruik had. De Diaconie verkocht de woningen met grond en de onbebouwde grond bij het gebouw de Ark in 1982 aan Wilhelmus Hermanus Bouma die werkte bij Hoogovens groep b.v. Hij betaalde hier 40.000 gulden voor. Hij liet in 1985 de twee woningen samenvoegen tot één woning, bekend als Kerkplein 7.²¹

Hiermee sluiten we het verhaal af. De bewaarschool op Kerkplein 5 is een Rijksmonument en Kerkplein 7 is tesamen met het bijbehorende pand een gemeentelijk monument. Zowel de voormalige bewaarschool als de woning Kerkplein 7 zijn als 19e-eeuwse bouwwerken een waardevolle aanvulling op de bebouwing in het historische dorp Velsen.

Met dank aan;

Mark Peterson en Dennis de Graaf van de Vrijmetselarij, Velsen-Zuid.

Hugo J. Brink, Driehuis.

²¹ NHA. Kadaster Velsen, art. 17898.

Archief Hervormde Gemeente Velsen-Zuid, 1965-1986, toegang 2340, inv. nr.15.